

IX Conferència anual de la SCC Girona 1999

La investigació a Catalunya. Presentació de tesis doctorals

Les fonts d'informació i el procés de producció a la Televisió
de Galícia i Televisión Española a Galícia

Xavier Vaz Guerrero

Tesi doctoral llegida al Departament de Comunicació Audiovisual
i Publicitat de la Universitat Autònoma de Barcelona i dirigida
pel Dr. Armand Balsebre

Des que la televisió s'ha convertit per a moltes llars en el principal i quasi únic subministrador de notícies, han estat molts els estudis que s'han fet sobre els codis que governen l'estructura d'aquest poderós mitjà. Els actors invisibles que seleccionen, decideixen, manufacturen i presenten un producte contradictori anomenat notícia, que passa a ser de consum multitudinari, i esdevé la realitat social que percep l'espectador a través de fragments aïllats. Indagar en aquests codis, la seva organització interna, els actors que fan possible el seu funcionament, i els instruments que utilitzen a la seva feina és la part fonamental d'aquesta investigació, que desvetlla com s'ha anat configurant el sistema mediàtic gallec, des de la posada en marxa del primer informatiu experimental en gallec a mitjans dels anys setanta fins a la implantació i emissió regular d'informatius de la Televisión de Galicia el 1985 en llengua pròpia, i en competència amb les altres cadenes de televisió de cobertura estatal.

La investigació realitzada, entre 1995 i 1999, parteix inicialment de l'anàlisi de les fonts d'informació que utilitzen els periodistes que treballen a Televisión de Galicia i al Centro Territorial de Televisión Española en Galicia, en la creença compartida per la majoria d'investigadors que les fonts que usen els mitjans són part de l'esglaió essencial per a determinar la qualitat de la informació que rep l'audiència. Paral·lelament a l'anàlisi de les fonts més usades i un cop detectat l'elevat nombre de comunicats procedents de gabinets de premsa, que es converteixen en notícia sense a penes patir variacions ni aportació informativa, es va decidir esbrinar i determinar la influència positiva i negativa que els gabinets de premsa exerceixen de manera particular sobre els mitjans que aquí s'analitzen i el seu grau de penetració i influència en les decisions sobre el que és o no notícia. El segon objectiu de la investigació, un cop conegut el mapa de fonts d'ús freqüent als mitjans estudiats, ha estat l'anàlisi dels criteris de noticiabilitat utilitzats principalment pels periodistes en els dos canals de televisió. Finalment, i per a determinar el grau de credibilitat del producte informatiu que fabriquen aquests mitjans, es va analitzar la independència dels professionals en la presa de decisions sobre el que és o no notícia. La participació dels periodistes en les decisions del procés de producció de la informació, el coneixement que tenen aquests de les audiències a les quals adrecen els seus missatges, el grau d'ús de fonts pròpies i la creativitat que apliquen en l'elaboració de la informació.

La investigació es va realitzar a partir de cinc estratègies diferents.

- De l'anàlisi del contingut de dues setmanes d'informació dels dos mitjans, es va indagar la procedència de les notícies emeses.
- Observació participant. L'autor de la investigació és, a més, membre de la redacció d'un dels mitjans analitzat, el que ha permès realitzar

un seguiment continuat de les rutines de producció que ha anat generant el mitjà.

– Enquestes als professionals que treballen als mitjans. Aquesta consulta estava destinada a conèixer l'opinió dels professionals sobre el sistema organitzatiu dels mitjans, el nivell de satisfacció en el treball, el nivell de coneixement que els periodistes diuen tenir de la seva potencial audiència, el rigor del treball amb les fonts, l'exactitud amb què els professionals produeixen notícies, la imparcialitat, i finalment la percepció de censura i restriccions en la informació. En total, contestaren els qüestionaris de 160 preguntes agrupades en vuit blocs, 57 del total de 73 periodistes de Televisión de Galicia i 11 de 20 del Centro Territorial de Televisión Española en Galicia. Al marge d'aquesta enquesta, se'n va dur a terme una altra exclusivament dissenyada per als *gatekeepers* (redactors en cap, directors de programes i editors) per a conèixer els valors notíciats que apliquen en la selecció dels relats informatius.

– Entrevistes en profunditat a directors de programes i periodistes de la redacció. Per a completar la investigació, es varen realitzar entrevistes personals d'una hora de durada als directors i editors més veterans dels mitjans. En total, es realitzaren 11 entrevistes. Quatre dels entrevistats són actualment directors o editors, uns altres cinc ho han estat entre 1990 i 1995 i les altres dues corresponen a periodistes amb més de deu anys d'experiència en el mitjà televisiu.

– A manera de recapitulació i com a complement a les anteriors metodologies, es va incloure l'estudi de casos concrets a tall d'exemples pràctics que confirmen de manera explícita el funcionament de les tasques de recollida, selecció i elaboració, tant dels noticiaris com dels propis relats.

Amb la uniformitat dels resultats aconseguits, validats a través de distints enfocaments d'investigació (anàlisi de contingut, observació participant, enquestes als periodistes i estudis de casos concrets) l'autor conclou en aquest treball d'investigació de 254 pàgines, com a primera valoració general, que el model de producció de la informació que aplica Televisión de Galicia i el Centro Territorial de Televisión Española hauria de ser revisat no només per a aconseguir un millor estàndard de qualitat/credibilitat en la informació que transmeten, que ha de ser en si l'objectiu últim de tot acte informatiu, sinó també per a accedir, dintre d'un mercat eminentment competitiu, a un major nivell d'audiència, que és en definitiva allò que determina i legitima la seva existència com a mitjans públics de comunicació social.

La veracitat i validesa del fet informatiu en el joc del contrast de diverses fonts que realitza el periodista, com a requisit previ a la creació de la notícia, ha passat de ser dogma a les rutines de producció tradicionals a convertir-se, segons les dades d'aquesta investigació, en un impe-

diment per a la pròpia construcció de la notícia. La notícia, tal i com la defineix G. Tuchman, «... és una finestra: gran o petita, amb vidres transparents o opacs, finestra amb vistes al carrer o a un pati». Els periodistes són els actors als quals correspon escrutar a través d'aquella finestra els esdeveniments, mirant lluny o a prop, mirant cap a un cantó o cap a un altre. La notícia és, dintre de l'escenari que estudiem en aquesta tesi, el forat a través del qual veuen els ulls dels periodistes com a individus i com a col·lectiu que treballa immers en un sistema organitzatiu, que ha anat configurant un determinat model de rutines, aconseguint progressivament fórmules que assoleixen un elevat nivell d'insatisfacció entre els professionals.

La major part de notícies incloses en els informatius de les cadenes analitzades correspon a esdeveniments previstos, que tenen el seu origen en els canals habituals d'informació dels mitjans (fonamentalment comunicats, rodes de premsa o informació d'agències de notícies). Aquesta dada no és reveladora i coincideix amb d'altres investigacions, però el que sí que és significatiu és que hem detectat que cada cop són menys els canals que els professionals utilitzen per a l'elaboració dels fets notícia. A Televisión de Galicia, tot i que paga uns determinats serveis, com EFE Data, o que disposa d'accés a Internet, correu electrònic i altres serveis, els periodistes no hi tenen accés. En el cas del Centro Territorial de Televisión Española només disposen del servei de l'agència EFE i fins al març 1997 no podien accedir a cap altre servei, ja que no disposaven de sistema informàtic. A Televisión de Galicia han estat suprimits recentment els serveis d'Eurovisión i d'APTV i també els de France Press. Aquesta mancança no ha estat substituïda per noves fonts. La limitació de fonts a les quals els periodistes poden accedir és, dintre de la despesa general dels mitjans, un problema econòmic menor i fàcilment solventable. El que realment resulta significatiu és que el model de producció que s'ha implantat acota i restringeix l'ús d'altres canals que entren en conflicte amb els ja existents. El periodista no sent com a patrimoni personal i creatiu les notícies que li han estat encomanades, sinó que aquestes s'han convertit en un tràmit que s'ha de complir aplicant les rutines establertes. Hem observat que el periodista no lluita per la seva notícia. Lluitar significa demanar més temps a l'escaleta, consultar fonts, buscar elements visuals i sonors a documentació, demanar al realitzador que prepari infografia, etc. Tots aquests tràmits formen part de la dinàmica de producció de qualsevol redacció, i són necessaris per a la correcta construcció d'un relat audiovisual que manca tant a Televisión de Galicia com a Televisión Española en Galicia.

No existeix equilibri entre les notícies segons la seva font de procedència. La major part d'esdeveniments té el seu origen en fonts del Govern i no es busca cap possible balanç en altres orígens deslligats del poder com podrien ser experts, associacions o simplement ciutadans. El fet

que menys d'un 4 % de les notícies analitzades fossin construïdes amb participació d'agents aliens al poder determina clarament l'orientació esbiaixada del producte informatiu que creen les televisions públiques gallegues.

Els gabinets de comunicació institucionals, que són el principal origen de les notícies, operen com a fonts hiperprivilegiades: les rutines que s'han anat establint i imposant als mitjans afavoreixen, sense gairebé restricció, el pas dels missatges que posen en circulació aquests organismes, i en molts casos, com hem detectat als exemples, imposen no només el contingut informatiu, sinó que també imposen el tractament dels fets. La permeabilitat que reben els missatges que arriben amb aquesta procedència està també determinada per la pròpia elecció dels professionals *gatekeepers*, persones seleccionades per a aquest ofici dintre de l'entorn del poder polític. El poder també es manifesta de manera clara en verificar els personatges que són protagonistes permanents dels programes informatius. El president de la Junta, Manuel Fraga, manté una mitjana d'aparició en càmera de 2,3 vegades per informatiu. El conseller José Cuiña apareix amb una regularitat d'1,2 vegades per informatiu i Romay Beccaria, en aquell moment conseller de Sanitat, el segueix amb 1,1 vegades per informatiu. En termes polítics, malgrat que no sigui d'interès d'aquesta investigació, aquesta presència coincideix amb el rang que Televisión de Galicia aplica als dos homes que lluiten per la successió de Manuel Fraga. Aquest focus d'atenció que les televisions presten a aquests personatges no s'equilibra amb altres presències, ni de persones independents o alienes als òrgans de poder, ni de ciutadans, excepte quan les seves accions determinen fets negatius, com és el cas dels successos.

Els periodistes que treballen a les redaccions no usen fonts pròpies; quasi dos terços confessen que no consulten fonts personals, que no utilitzen l'agenda. Però el mateix nombre de professionals confessa que els comunicats de premsa que utilitzen per a l'elaboració de la informació té poca o cap credibilitat. Hem de considerar que les rutines de producció de la informació que s'han anat assentant en els mitjans no obliguen al periodista a exercitar-se en la tasca de comprovació de la veracitat dels fets ni en la cerca de contrast, i ni tan sols en la competitivitat professional. Estan orientades més aviat a complimentar un disseny d'informatiu que implica el farcit de tots els ítems de què es componen els programes informatius. En aquesta consideració té especial importància el nombre de notícies assignades a cada periodista per jornada, una mitjana de dos a tres VTR, els mitjans tècnics que ha de compartir i la pobre infraestructura de producció addicional. En aquest model tendeix a considerar-se com a periodista eficaç només aquell que té complimentada la seva tasca en el temps establert per a l'emissió.

L'organització de la redacció no és democràtica, els periodistes no

participen en el procés de producció de les notícies, no estan inclosos en la creació de les previsions i no tenen decisió sobre el que és o no notícia, ni en el tractament dels fets. Asseguren que no hi ha diàleg entre ells i els caps de programes informatius i que tampoc no hi ha cap control, seguiment o revisió de la informació ni durant el procés de producció ni en el d'emissió. El 83 % dels periodistes de les dues cadenes manifesta que no té informació sobre les decisions que afecten la política informativa. Els periodistes es consideren a si mateixos obrers que compleixen tasques encomanades, notícies per encàrrec, a les quals simplement cal aplicar fórmules establertes en les rutines habituals de producció que facilitin l'última finalitat: el propi informatiu.

La major part de notícies se selecciona a partir de l'acte o nom dels personatges que estan citats per aquell dia o per dies successius. Les altres notícies que s'inclouen són seleccionades seguint el traçat informatiu que fan altres mitjans. S'exclouen aquelles que no estan disponibles, i a Televisión de Galicia no es programen les notícies que difereixin de la rígida línia editorial del mitjà. El 68 % dels periodistes que treballa a Televisión de Galicia considera que la professió que exerceixen no els atorga prestigi social. Aquesta consideració baixa al 19 % en els periodistes que treballen en el Centro Regional de Televisión Española en Galicia. El fet que els periodistes de Televisión de Galicia declarin que la seva professió no els atorga prestigi social és, indubtablement, una consideració d'autoestima molt baixa, no tant envers la seva capacitat, ja que la majoria són professionals amb nivell universitari i amb més de deu anys d'experiència a televisió, sinó perquè consideren que el fet de no tenir capacitat per a incidir professionalment en el procés productiu de la informació, el producte en si no els pertany. La desconfiança es manifesta també en altres aspectes relatius a la pròpia credibilitat dels fets noticiosos que ells fabriquen per a l'audiència. Només el 29 % dels periodistes de Televisión de Galicia considera que l'audiència es creu les seves notícies o, el que és el mateix, el 71 % dels periodistes que treballen als serveis informatius de Televisión de Galicia confessa que l'audiència no es creu el que ells li expliquen. En el Centro Territorial de Televisión Española en Galicia els periodistes manifesten majoritàriament que l'audiència es creu els seus missatges.

Finalment, cal dir que els periodistes, especialment aquells que treballen a la redacció de Televisión de Galicia, manifesten que el mitjà aplica de manera sistemàtica la censura a determinades informacions que no entren dintre del rígid pentagrama de control editorial. El 57 % dels periodistes que treballen a la redacció de TVG confessa que hi ha molta i freqüent censura, xifra a la qual hem de sumar un altre 26 % que diu que s'aplica censura de tant en tant. En el Centro Territorial de Televisión Española en Galicia només el 9 % afirma que el mitjà realitza censura.